

Куточок старого міста вулиця Панянка

Розповідаючи про цю вулицю нашого міста гостям чи юним землякам, полтавці старшого віку згадують і гарну народну легенду, зазначаючи, що її ніяк не міг оминати своєю увагою наш славетний земляк І. П. Котляревський.



Цей куточок старої Полтави, як і вся вона, теж бачив на своєму віку багато чого. Про нього не раз згадували то в історичній літературі, то в газетних статтях у різні часи автори різних поглядів. Полтава знищувалась ворогами багато разів, але, мов той легендарний птах Фенікс, із попелу, із руїн відроджувалася знову і знову. Її нищили за часів Київської Русі, як ішла княжа дружина проти половців. Її сплюндрували, стерли з лиця землі орди монголо-татарського хана Бату (Батия) в 1239 р. Потім золотоординські орди Тимур-Кутлуга та Едигея. Після чергового її відродження як прикордонної фортеці на кордоні Великого князівства Литовського із Золотою Ордою вона була знищена під час спустошливих нападів кримського хана Менглі-Гірея в 1482 р. за домовленістю з його союзником – московським князем Василем Шуйським.

Після Люблінської угоди 1569 року між Великим князівством Литовським та Королівством Польським та утворення Речі Посполитої наш край увійшов до складу королівських володінь. Оскільки Полтава залишилась важливим прикордонним пунктом між Річчю Посполитою і Московським князівством, польський уряд звертає увагу на відродження фортеці Полтава. Тут розквартируються королівський війська на чолі з головнокомандувачем – коронним гетьманом Станіславом Жолкевським, який був великим польським магнатом.

Відомий дослідник давньої історії Полтави М.В. Лятошинський писав, що Станіслав Жолкевський був фактично володарем Полтави в 1590—1608 рр. На правому високому березі Ворскли, на горі, що нині відома під назвою Іванова гора, на старому городищі, головнокомандувач королівського війська відроджує стару та будує нову фортецю, закладає справжнє сучасне місто. Воно охоплювало територію між двома ярами, які з тих часів носять назви Мазурівка та Панянка.

Стару центральну частину міста, так зване Городище, на трикутному мисі між згаданими ярами було укріплено земляними валами, ровом, частоколом. Східний та Південний схили мису були дуже крутими, то їх лише укріпили частоколом, а з Південно-західного боку (потім Петровська площа, Площа Леніна) було викопано рів і насипано земляний вал, який теж укріпили. Зліва фортецю омивала невеличка, але в той же час повноводна та швидкоплинна річечка Лтава, яка текла до Ворскли Мазурівським яром.

На початку 40-х років XVII ст. правонаступник і зять Жолкевського коронний гетьман Станіслав Конєцпольський розширив Полтавську фортецю за проектом французького інженера Гійома-Левассера да Боплана, який був на службі в польського уряду. Тепер фортеця збільшилась майже вдвічі. До її складу було включено Мазурівський яр із річечкою Лтавою біля її витоків та плато на південному заході. Ця частина стала називатись Новим містом на протигагу старому Городищу. Панянка прилягла до старого міста старої частини фортеці.

В історико-статистичних відомостях середини XIX ст. налічується в Полтаві тих часів 15 площ, 52 вулиці та 80 провулків. У статистичному матеріалі також згадувалося кілька так званих переكاتів (розкатів) поблизу стін давньої фортеці, залишки якої було знищено в першій чверті XIX ст. Переكاتи – це один з оборонних облаштувань у давніх фортецях. У Полтаві здавна були відомі два таких переكاتи. Великий знаходився поблизу старовинної Самсоніївської башти, на місці якої в 1908—1909 рр. до 200-річчя Полтавської битви було збудовано Білу Альтанку. Другий – малий переكات – знаходився на самій вершині гори Панянка та прилеглих до неї територій – нинішнього Сонячного парку. В умовах Полтави найбільш зручним місцем для перекаату була частина нинішньої вулиці Панянка на її початку. Тут дуже вузький і крутий підйом вів знизу Паняньським яром до в'їзних воріт фортеці. Праворуч і ліворуч підйому були круті обриви нинішнього бульвару, тоді захищеного валом. Згори, з боків захисники фортеці в разі нападу ворога, який прагнув пробитись до воріт, могли скочуватись, скидати заздалегідь заготовлені колоди, каміння, а взимку, поливши водою, створювати крижаний покрив крутої вузької стежини яру.

Щодо назви Панянка, вона з'явилася в першій половині 17 століття, яку носили і яр і гора. З давніх давен серед полтавців збереглася легенда, з якої дізнаємося, що в давнину в місті жив якийсь польський вельможа. Донька його довго й тяжко хворіла, але потім, попивши води із джерела, що текло з гори яром, вилікувалася тією цілющою водою, зцілилися й інші полтавці, які вірили в цілющу силу води й бережно ставилися як до великих, так і до малих річок і джерел.

З тих часів яр і ту місцевість люди і прозвали Панянкою. Підтвердження цьому знаходимо у книзі «Россия. Полное географическое описание Отечества», том 7 «Малороссия». Автори глави 8, де йдеться про Полтавщину, В. В. Морачевский, Б. Г. Карпов, та І. М. Малишева пишуть про неї станом на початок ХХ ст. Завдяки подальшій забудові міста, сполученню між собою коротких вулиць і провулків, тепер їх налічувалося менше – 36 вулиць та 9 площ. Також говориться, що в Полтаві кілька ярів, які зберегли свої давні назви. Один – біля монастиря, за течією річки Полтавки (Тарапуньки), який називається Задихальний, другий – у напрямку німецької колонії – Бойків. Паралельно до нього розташовується третій яр – Панянка.

Вулиця Панянка, яка починається в Шевченківському районі міста від вулиці Паризької Комуни, пролягає територією Подільського району. Назву свою вона отримала від уже згаданого Панянського яру, що здавна пролягав від корінного високого правого берега Ворскли до її русла. На його початку, де починається нинішня вулиця Панянка, у XVII ст. була збудована сторожова вежа, яка охороняла проїзд на греблю, що вела до села Триби й далі на Харківський тракт. Забудовувати схили яру почали в XIX ст., завдяки чому й утворилася вулиця. На частині території нинішнього Сонячного парку та прилеглій частині площі на горі Панянка був здавна Полтавський базар, аж до перенесення його на нове місце, на Новоселівку, у першій половині XIX ст. Але все одно той старий, так званий Петрівський, базар, хоча й невеликий, існував аж до революції, а потім і в перші десятиліття радянської влади.

Вулиця Панянка поєднувала територію Петрівського базару й Панянську площу. На Панянській площі містився комплекс споруд міського водогону. Тут своєрідною пам'яткою міста була водонапірна башта. Унизу вулиці знаходилася водокачка. З дореволюційних часів існували й ливарні майстерні, на базі яких за радянської влади вирости корпуси дослідного ливарного-мехнічного заводу.

Здавна Панянка була місцем прогулянок і розваг полтавців, особливо цього кутка міста.

У дореволюційні роки дорога була викладена бруківкою. Доки її не було, під час дощової погоди нею практично неможливо було ні пройти, ні проїхати. У дореволюційні та ще й у довоєнні роки, оскільки транспорту в місті було небагато, ця вулиця була занадто тихою.

У 1994 р. на панянському бульварі було споруджено пам'ятник козакам, які загинули за волю України. Пам'ятник створений за проектом художника В. Батурина, скульптор В. Білоус.

